

TÜRK MEDENİ KANUNU ÇERÇEVESİNDE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ HUKUKİ STATÜSÜ¹

Gökçe CANARSLAN²

GİRİŞ

Türk Medeni Hukuku'nda Sivil Toplum Kuruluşları (STK), başlıbaşına bir varlığı olmak üzere örgütlenmiş kişi toplulukları olan dernekler ve belli bir amaca özgülenmiş bağımsız mal toplulukları olan vakıflar şeklinde örgütlenerek tüzel kişilik kazanmaktadırlar. Tüzel kişilerin ehliyetleri, kuruluşları, malvarlıkları, organları ve sona ermeleri gibi konular 4721 sayılı Türk Medeni Kanun'da (MK) ve ilgili mevzuatta düzenlenmektedir.

STK'larla ilgili 2004 tarih, 5253 sayılı Dernekler Kanunu ve 2008 tarih, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu temel mevzuatı oluşturmaktadır. Bununla birlikte mevzuatta zaman zaman değişiklikler yapılmış, sözcüğü Anayasa'ya aykırılık görülerek 17.4.2008 tarihinde, Anayasa Mahkemesi tarafından vakıflara üyelik olmayacağına dair MK md.101/3 iptal edilmiştir. Ayrıca Vakıflar Kanunu ile ilgili tartışmalar da süregelmekte "mazbut, mülhak, cemaat ve esnaf vakıfları ile yeni vakıfların" aynı kanunda birlikte düzenlenmeleri, MK md.101'de yer alan "cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz" hükmüne açıkça aykırı olması ve bunların aynı statüde düzenlenmeleri hakkında yoğunlaşmaktadır.

İSİVİL TOPLUM KURULUŞLARININTÜZEL KİŞİLİK KAZANMALARI

A) GENEL OLARAK

Tüzel kişiler, bir amacı gerçekleştirmek üzere örgütlenmiş, hukuk düzenince bağımsız birer varlık olarak tanındığı kişi veya mal topluluklarıdır (Akünal, 1995, 10). Türk Hukuku'nda tüzel kişiler, kamu hukuku kurallarına göre kurulmuş il özel idareleri, belediye gibi kamu tüzel kişileri ile özel hukuk kurallarına göre kurulmuş dernek, vakıf, şirket gibi özel hukuk tüzel kişilerinden oluşmaktadır. Bunların arasındaki ayırım, uygulanacak kanun yönünden önem taşımaktadır(Köprülü, 1967, 7). Sözcüğü kar amacı güden tüzel kişilere, Türk Ticaret Kanunu'nda yer alan şirketlere ilişkin hükümler uygulanacakken (Velidedeoğlu, 1956,16),kamu tüzel kişiliğine sahip bir mahalli idare türü olanköylere ise Köy Kanunu uygulanacaktır (Günday, 2002, 445).

B)STK'LARIN KURULUŞU VE TÜZEL KİŞİLİKLERİ

STK'lar hak ehliyetlerini kuruluş anından, diğer ifadeyle tüzel kişi olarak hukukta varoluşlarından itibaren kazanmaktadırlar. Dernek şeklinde örgütlenen STK'larda kuruluş bildirimini, dernek tüzüğüne ve gerekli belgelerin STK'nın yerleşim yerinin bulunduğu yerin en büyük mülkî amirine verildiği anda tüzel kişilik kazanacaktır. Kuruluş bildiri ve belgelerin doğruluğu ile dernek tüzüğü, en büyük mülkî amir tarafından altmış gün içinde incelenecek, incelemenin sonunda iki ayrı durum karşımıza çıkabilecektir.

İlk durumda dernek tüzüğünde yasak amaç tespit edilirse veya amacının emredici hükümlere, ahlaka aykırı olduğu anlaşılırsa STK,tüzel kişilik kazanamayacaktır. Cumhuriyet Savcısı tarafından faaliyetlerinin durdurulmasına karar verilmesini isteyebilecektir (Dural, 2009, 269).İkinci durumda ise tüzükte ve kurucuların hukukî durumlarında kanuna aykırılık veya noksanlık tespit edildiği takdirde STK, tüzel kişilik kazanmış olacak ancak eksikliklerin giderilmesi veya tamamlanması istenerek, otuz gün içinde tamamlanmazsa, en büyük mülkî amir tarafından STK'nın feshi için dava açılmak üzere durum Cumhuriyet Savcılığına bildirilecek veya faaliyetleri durdurulabilecektir.

¹ Bu makale, 11-13 Mayıs 2014 tarihinde Eskişehir'de düzenlenen 'Türk Dünyası Sivil Toplum Zirvesi' nde bildiri olarak sunulmuştur

²Öğr.Gör.Gökçe CANARSLAN, Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu, gokcecanarслан@beykoz.edu.tr

Vakıf şeklinde örgütlenen STK'larda ise, yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil ile tüzel kişiliğin kazanılacağı belirtilmektedir. Vakıf kurma iradesi ya noterde düzenleme şeklinde resmî senetle açıklanacak venoter tarafından senedin bir örneği yedi gün içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderecek, aynı zamanda vakfeden tarafından mahkemeye başvurularak vakfın tescili istenecektir. Vakıf kurma iradesi, ölüme bağlı tasarrufla açıklandığında ise vasiyetnameyi açan hâkim tarafından belgenin bir örneği yedi gün içinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne gönderilecek ve mahkemeye başvuru, ilgililerin veya sulh hâkiminin bildiri üzerine ya da Genel Müdürlükçe re'sen yapılacaktır. Burada tescil, kurucu etkiye sahiptir. Şöyle ki serbest kuruluş sisteminden farklı olarak tüzel kişilik kazanmak için gerekli şartların yerine getirmesi, idari makamlar tarafından incelenecek, gerekli şartlar yerine getirilmişse tüzel kişilik kazanılacaktır (Öğüz, 2007,16). Tesciline karar verilen vakıf, vakfın yerleşim yeri mahkemesi nezdinde tutulan sicile tescil edildikten sonra Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce tutulan merkezî sicile de kaydedilecektir.

Vakıf şeklinde örgütlenen STK'larda amaç ile bu amaca öngülenen mal ve haklar yeterince belirlenmişse diğer eksiklikler, tüzel kişilik kazanmayı engellemeyecek, bunlar tescil kararı verilmeden önce mahkemece tamamlanabilir gibi, kuruluştan sonra da denetim makamının başvurusuyla, olanak varsa vakfedenin görüşü alınarak vakfın yerleşim yeri mahkemesince tamamlanabilir.

II)SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ AMAÇLARI VE ORGANLARI

A)AMAÇ

Tüzel kişilik soyut bir kavram olduğu için Roma Hukuku'nun eski çağlarında bilinmemekte ancak sonraları esnaf dernekleri (collegia) ve dinsel amaçlarla, bayramların birlikte kutlanması için kurulan solidates'ler olarak görülmeye başlanmıştır (Özsunay, 1982,6). Avrupa'da Fransız İhtilali sonrasında, Fransız Anayasası'nda da dernekleşmenin kişisel özgürlüklerin sonucu olduğu ve diğer bireylerle birleşerek aktivitede bulunma ve kendini geliştirme amacına yöneldiği belirtilmektedir(Chauveau, 1969, 1),vakıflar ise mal topluluğu,amaç ve bunların tahsis edilmesi ile oluşmaktadır (Krafft, 1956, 35). Günümüz Türk Hukuk Sistemi'nde dernekler, müstakil ve objektif ortak bir amaç için insanların bir araya gelmeleriyle teşkilatlanmış bir insan topluluğu olarak karşımıza çıkmaktadır (Egger, 1948, 73).Bununla birlikte mevzuatımızda STK'ların amaçlarının ne olabileceği ayrıca düzenlenmemiş olup, Anayasa ve kanunlarla yasaklanan amaçları veya konusu suç teşkil eden fiilleri gerçekleştirmek için kurulamayacakları şeklinde yasak amaçlar belirtilmiştir. Benzer şekilde vakıflarda da belirli ve sürekli olduğu sürece mal ve hakların öngüldüğü amacın içeriği sınırlanmamış olup, sadece Cumhuriyetin niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlâka, millî menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamayacağı düzenlenmiştir. Buna göre STK'ların belirtilen yasak amaçların dışındaki konularda faaliyet yapmalarına hukuki bir engel bulunmamaktadır.

Tüzel kişilerin ehliyetlerini, kuruluş belgesinde gösterilen amaçlarla sınırlı olmasına Ultra Vires ilkesi adı verilmektedir. Buna göre STK'ların amaçları dışındaki yaptıkları işlemleri, örneğin hayvanları korumak için kurulmuş bir derneğin, belediye seçimlerine girmesi hüküm ifade etmemektedir. Bazı yazarlar bu ilkeyle fiil ehliyetinin sınırlandığını (Akipek, 2009, 547), bazıları ise bunun somut olaya göre değerlendirilmesi gerektiğinin, sözcülemi tüzel kişinin amacı ile hiç bağdaşmayan işlemlerin, tüzel kişiler için de yasak işlemlerden olduğunu (Hatemi, 1992, 161) ifade etmektedirler.

B)ORGANLAR

Kişilerin kendi fiilleriyle haklara sahip olabilme ve borç altına girme imkânı olarak ifade edilebilecek fiil ehliyetinin kazanılması(Helvacı, 2010, 45), tüzel kişiler yönünden gerekli organlara sahip olma koşulunun yerine getirilmesine bağlıdır. Tüzel kişiler iradelerini açıklarken, gerçek kişilerden farklı olarak bunu dışarı yansıtacak bir organa ihtiyaç duymaktadırlar. Bu organlar kanunda derneklerde genel kurul, yönetim kurulu ve denetleme kurulu, vakıflarda ise sadece yönetim kurulu şeklinde belirtilmiş olup, gerekli hallerde seçimlik organlara da yer verilebilecektir.

Dernek şeklinde örgütlenmiş STK'larda genel kurul, en yetkili karar organı olup, tüm kayıtlı üyelerden oluşacaktır. Dernek ile üye arasında çeşitli hak ve yükümlülükler doğuran hukuki ilişki olarak tanımlanabilecek üyelik ilişkisine(Engin, 1995, 23) giren herkes, genel kurula da katılacaktır. Genel kurul, yönetim kurulunun çağrısıyla toplanacak ancak gerekli hâllerde veya üyelerden beşte birinin başvurusu üzerine olağanüstü toplantı yapılabilecektir. Olağan genel kurul toplantılarında kararlar, toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğuyla alınacak ancak tüzük değişikliği ve derneğin feshi kararlarında, toplantıya katılan üyelerin üçte iki çoğunluğuna ihtiyaç olacaktır. Yönetim kurulu, derneğin yürütme ve temsil organı olarak beş asıl ve beş yedek üyeden az olmamak üzere tüzükte belirtilen sayıda üyeden oluşacaktır. Denetleme kurulu, tüzükteki amacın gerçekleştirilmesi için belirtilen çalışma konuları doğrultusunda faaliyet gösterilip gösterilmediğini, defter, hesap ve kayıtların mevzuata uygun olarak tutulup tutulmadığını denetleyecek ve sonuçlarını bir rapor halinde yönetim ve genel kurula sunacaktır.

Vakıf şeklinde örgütlenmiş STK'larda ise yönetim ve temsil organı, aynı zamanda tek zorunlu organ olan yönetim kuruludur. Tek kişiden de oluşabilecek yönetim kuruluna ilişkin bilgiler vakıf senesinde gösterilecektir. Ancak hırsızlık, dolandırıcılık, zimmet, rüşvet, kaçakçılık gibi veya devletin güvenliğine karşı işlenen suçlardan mahkûm kişiler, yönetici olamayacaklardır. Vakıf ile yönetici arasında icap ve kabul ile kurulan bir sözleşme ilişkisi bulunduğu için (vekâlet veya hizmet sözleşmesi olduğuna dair tartışmalarla birlikte), yöneticilerin sorumluluğu Borçlar Kanunu'na göre kusura dayalı bir sorumluluk şeklindedir(Avcı, 2006,73).

III)SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ SONA ERMESİ

STK'ların sona ermesi ya kanundaki sebeplerin gerçekleşmesi ile kendiliğinden veya yetkili organ ya da mahkeme kararı ile sona ermektedir. Dernek şeklinde örgütlenmiş STK'lar amacın gerçekleşmesi veya amacın olanaksız hâle gelmesi, sürenin sona ermesi, ilk genel kurul toplantısının öngörülen sürede yapılmamış ve zorunlu organların oluşturulmaması, aciz hale gelme, yönetim kurulunun oluşturulmaması, olağan genel kurul toplantısının iki defa üst üste yapılamaması gibi hallerde kendiliğinden sona erecektir. Ayrıca genel kurul tarafından her zaman fesih kararı verilebileceği gibi, amacın kanuna veya ahlâka aykırı hâle gelmesi halinde, Cumhuriyet Savcısının veya bir ilgilinin istemi üzerine mahkeme tarafından da sona erdirilebilecektir.

Vakıf şeklinde örgütlenmiş STK'lar, amacın imkânsız hale gelmesi veya vakıf senesinde gösterilen hallerde kendiliğinden sona ermekte, yasak amaç güttüğü veya yasak faaliyetlerde bulunduğu sonradan anlaşılan ya da amacı sonradan yasaklanan vakfın tüzel kişiliği, denetim makamının ya da Cumhuriyet Savcısının başvurusu üzerine mahkeme kararı ile sona erdirilecektir. Vakıf, vakfedenin mirasçılarının saklı paylarına tecavüz ediyorsa veya alacaklılara olan borçlarını ödemeye yetmiyorsa, mirasçıların ve alacaklıların dava açması ile de sona erebilecektir.

Sona eren STK'nın malvarlığının tasfiyesi, kanunda ve kuruluş belgesinde aksine hüküm bulunmadıkça, terekenin resmî tasfiyesine ilişkin hükümlere göre yapılacaktır. Malvarlığı, aksine hüküm bulunmadıkça ya da yetkili organı başka türlü karar vermedikçe, en yakın amacı güden kamu kurum veya kuruluşuna geçecek ve olanak ölçüsünde daha önce özgülendiği amaç için kullanılacaktır.

SONUÇ

STK'lar MK'da kişi topluluğu olan dernekler ve mal topluluğu olan vakıflar şeklinde kurulmuştur. Çalışmanın ilk bölümünde, STK'ların hukuk karşısında hak ve fiil ehliyetlerini kazanarak tüzel kişi haline gelmeleri, serbest sistemle kurulan dernekler ile izin sistemiyle kurulan vakıfların tüzel kişilikleri kazanma halleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, dernek tüzüğü ve vakıf senesinde gösterilecek kuruluş amaçları ile bunlardaki yasak amaçlar veya eksiklikler bulunması halinde sonuçları, STK'nın temsili ve iradesini açıklayan organları konularına değinilmiştir.

Üçüncü bölümde STK'nın sona ermesi, infisah, genel kurul veya mahkeme kararı ile vakıflarda bunlara ilaveten alacaklıların ve saklı pay sahiplerinin itirazı ile sonuçları değerlendirilerek çalışma sonlandırılmıştır.

